

COVID-19 BILAN KASALLANGAN BEMORLARDA YURAK-QON TOMIR TIZIMIDA ASORATLAR KELIB CHIQISHI SABABLARI

Qayimov Mirzohid Normurotovich

Qarshi davlat universiteti Tibbiyot kafedrasida assistenti

O`zbekiston, Qarshi sh.

Boltayev Sirojiddin Sodiq o`g`li.

Qarshi Davlat Universiteti Tibbiyot kafedrasida

Pediatiriya ishi yunalishi 2 kurs talabasi

Annotatsiya: COVID-19 nafas yo'llariga ta'sir qiluvchi respirator viruslariga tegishli bo'lishiga qaramay, tobora ko'proq shifokorlar yangi koronavirus infeksiyasini yurak-qon tomir tizimiga sezilarli ta'sir ko'rsatadigan kasallik deb hisoblashadilar.

O'tkazilgan COVID-19 ning mumkin bo'lgan oqibatlarini to'g'risida ma'lumot to'planganda, olimlar postkovid sindromi bemorlarda virusli infeksiyadan ko'ra og'irroq o'tmoqda.

Kalit so'zlar: yurak-qon tomir, tromboz, COVID-19, protrombin vaqti, protrombin indeksi, AQTV, MNO, fibrinogen, trombin vaqti.

Dolzarbligi: Koronavirusda trombozning aniq xavfini aniqlash qiyin. Ko'p narsa insonning holatiga bog'liq. Kasalxonaga yotqizilganlarning 16-30 foizida shifokorlar vena tomirlar yoki arteriolar tomirlarda qon quyqalarini aniqladilar[1].

Hatto olti oy o'tgach, COVID-19 bilan kasallangan shifokorlar bemorlarda, shu jumladan kasallikni asimptomatik tarzda o'tkazganlarda yurak to'qimalarining yallig'lanishini qayd etishadi[2].

Shunday qilib, koronavirusdan keyin yurakdagi eng xavfli asoratlardan biri bu miokardit. Yurak mushak to'qimalariga ta'sir qiladigan yallig'lanish jarayoni uzoq vaqt o'zini sezmasligi mumkin, lekin natijada jiddiy muammolarning sababi bo'ladi. Davolanmagan miokardit jiddiy asoratlarga olib keladi[3]:

- aritmiya - taxikardiya, ekstrasistol, atriyal fibrilatsiya bilan namoyon bo'ladigan elektr impulslarining o'tkazilishining buzilishi;
- kardiomiopatiya - yurak etishmovchiligi, bu qorinchalar hajmining o'zgarishi, atriyumning ko'payishi, qonning yurakdan qon tomir to'shagiga chiqib ketishining buzilishi bilan kechadi;
 - yurak ichi trombinning shakllanishi;
 - to'satdan o'lim.

Yuqorida ta'kidlab o'tilganidek, SARS-CoV-2 virusi inson qon tomirlari bilan qoplangan endotelial hujayralardagi ACE2 retseptorlari bilan bog'lanadi. Ushbu hujayralar qon quyqalarini boshqarishda ishtirok etganligi sababli, olimlar, agar

endoteliy SARS-CoV-2 virusi bilan zararlangan bo'lsa, qon ivish tizimining boshqarilishi buzilganligi, natijada qon quyqalari hosil bo'lishini taxmin qilishmoqda.[4]

Katta tomirlardan tashqari, koronavirus kichik tomirlarga ham ta'sir qiladi, unda ularni to'sib qo'ygan qon quyqalaridan qon ketishi sodir bo'ladi[5].

SARS-CoV-2 virusini yuqtirishdan oldin yurak-qon tomir tizimining surunkali kasalliklari bo'lgan bemorlarda tomirlar devorlarida allaqachon o'zgarishlar yuz bergan (qon quyqalari, qalinlashishlar). COVID-19 qon tomirlari holatini og'irlashtiradi, bu esa trombnig uzilishiga va keyinchalik yurak xurujiga olib kelishi mumkin.[6]

Shunday qilib, SARS-CoV-2 virusi ta'sirida haddan tashqari immunitet reaksiyasi, koronavirusga chalingan ayrim bemorlarda dori vositalarini qo'llash natijasida yuzaga keladigan nojo'ya ta'sirlar, koronavirusdan keyin yurak va qon tomirlari patologiyalari paydo bo'lishi mumkin[7]:

- taxikardiya (yurak urishi); -aritmia (ritm buzilishi);
- yurak etishmovchiligi;
- miokard yallig'lanishi (miokardit);
- tromboz;
- o'pka emboliya (PE);
- qon tomir;
- miokard infarkti, atipik infarkt.

Maqsad: Covid-19 bilan kasallangan bemorlarda yurak-qon tomir tizimida asoratlar kelib chiqishi sabablari- koagulyatsion tizimdagi o'zgarishlarni aniqlash.

Tadqiqot materiallari. Tadqiqot ob'yekti sifatida Toshkent tibbiyot akademiyasi ko'p tarmoqli klinikasida 2021yil yanvar-avgust oylarida Nazofarengal va orofaringeal tampon yordamida PZR usulida COVID-19 kasallig uchun ijobiy va kompyuter tomografiyasi (KT) yordamida virusli pnevmonit tashxisi qo'yilgan, gospitalizatsiya qilingan va ambulator davolangan 97 nafar bemorlarning kasallik tarixi o'rganildi. Tekshiriluvchilarning o'rtacha yoshi 57 yosh qilib belgilandi. Shulardan 34,0% (33 kishi) ayollar va 66,0% (64 kishi) erkaklar.

Bemorlar quyidagi guruhlarga bo'lindi:

- 1-guruh 31 nafar (32.0%) Covid-19 yengil kechishi bilan kasallangan bemorlar.
- 2-guruh 33nafar (34.0%) Covid-19 o'rta og'ir kechishi bilan kasallangan bemorlar.
- 3-guruh 33nafar (34.0%) Covid-19 og'ir kechishi bilan kasallangan bemorlar.
- Nazorat guruhi yoshi va jinsiga mos 30 nafar sog'lom shaxslar olindi.

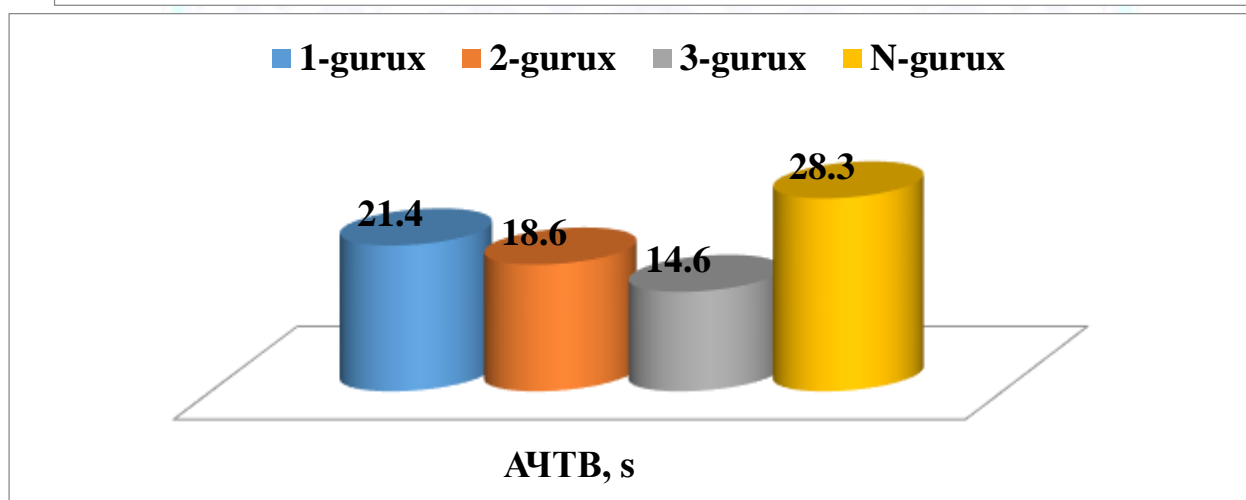
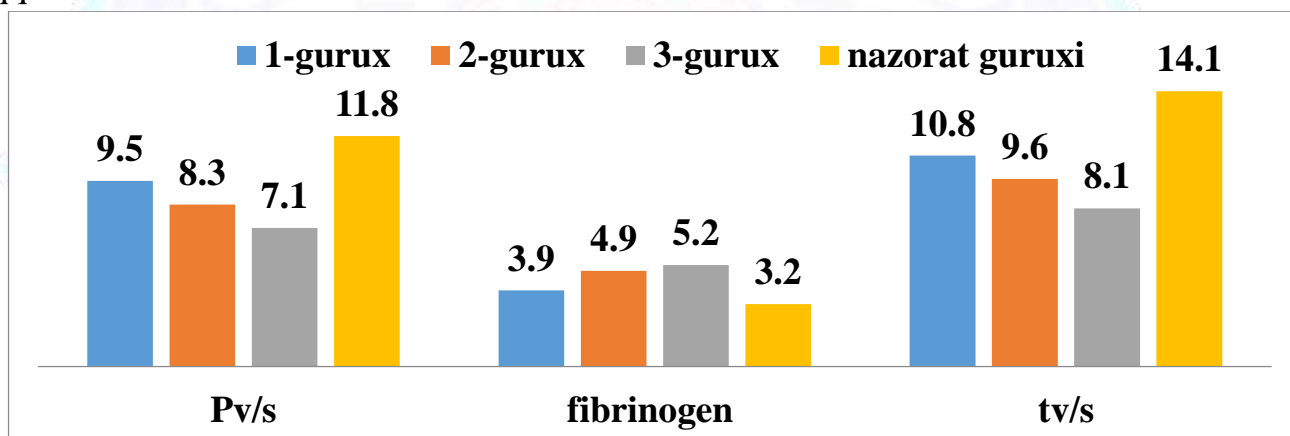
Tekshirish usullari: Asosiy va nazorat guruxlari PZR usulida Covid-19ga tashxis qo'yildi va qon namunalaridan quydagilar aniqlanadi protrombin vaqti, protrombin indeksi, AQTV, MNO, fibrinogen, trombin vaqti.

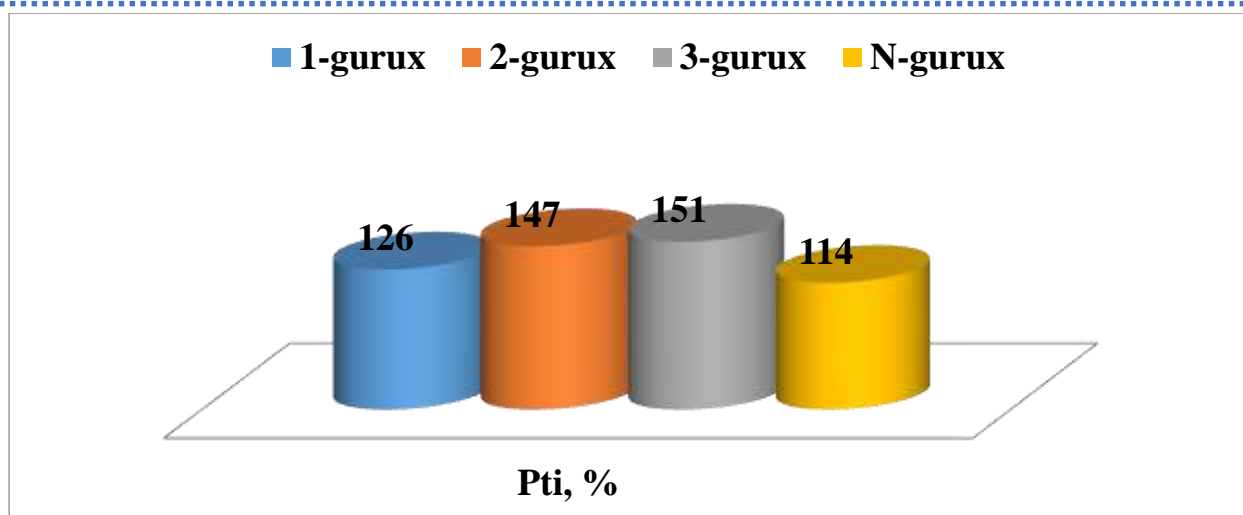
Natijalar. Tekshiruv guruxlari va nazorat guruxi Qon namunalaridan olingan ko`rsatgichlarni o`rtachga miqdori va o`rtachga miqdordan siljish ko`rsatgichlari.

	Pv, s	Pti, %	MHO
1-gurux	9,5±0,5	126±7	0,79±0,04
2-gurux	8,3±0,5	147±6	0,69±0,04
3-gurux	7,1±0,9	151±5	0,59±0,07
N-gurux	11,8±0,4	114±6	0,98±0,03

	AQTБ, s	Fibrinogen, l/g	Tv, s
1-gurux	21,4±3,2	3,9±0,9	10,8±2,2
2-gurux	18,6±2,9	4,9±0,6	9,6±2,4
3-gurux	14,6±2,9	5,2±0,4	8,1±2,0
N-gurux	28,3±4,5	3,2±0,6	14,1±2,4

Asosiy va nazorat guruxlaridan olingan natijalarni diagrammalar yordamida taqqoslash.

Xulosa. Qon tomirlari devorlarining shikastlanishi, shuningdek, ularning yallig'lanishini va qon ivishiga sabab bo'luvchi omillarning qo'zg'atishi mumkin, bu esa yurak xurujiga, qon tomirlariga yoki o'pka emboliasiga olib kelishi mumkin. Qonning yopishqoqligi oshishi, tromb hosil bo'lishi va qon tomirlarining shikastlanishi tufayli o'tkir miokard infarkti paydo bo'lishi mumkin.

COVID-19 bilan og'rigan bemorlar giperkoagulyatsiyaning rivojlanishi bilan ajralib turadi, bu esa qondagi D-dimer va fibrinogen tarkibining aniq va doimiy o'sishi bilan kechadi. Qandli diabet bilan birgalikda koagulopatiyalarning og'irligi va koagulogrammaning asosiy parametrlarini normallashtirish muddatlari sezilarli darajada oshdi. Fibrinogen darajasi umuman SARS-CoV-2 kasal populyatsiyasida va ayniqsa qandli diabetda salbiy oqibatlarining muxim ko'rsatgichlari hisoblanadi.

Olingan natijalardan xulosa qilish mumkinki COVID-19 bilan kasallanganlarda tromboz kelib chiqishi ko'rsatgichlari giperkoagulyasiya tomoniga siljigan bo'lib, undagi o'zgarishlarni o'z vaqtida aniqlash trombozlar profilaktikasi

Kasallikdan so'ng qayta tiklanishda va post kovidni sindromlar kelib chiqishini oldini olish uchun katta ahamiyatga ega.

Adabiyotlar:

1. Xalilov, XD, N.K.SHadmanova, M.N.Qayumov. "Gipertireorizmni eksperimental modellashtirish". (2023).
2. Karabayev, Sanjar, et al. "SOG'LIQNI SAQLASHDA TELETIBBIYOT IMKONIYATLARI, XUSUSIYATLARI VA TO'SIQLARI." *Евразийский журнал медицинских и естественных наук* 3.2 Part 2 (2023): 41-46.
3. Dilshodovich, Khalilov Hikmatulla, Kayimov Mirzohid Normurotovich, and Esanov Alisher Akromovich. "RELATIONSHIP BETWEEN THYROID DISEASE AND TYPE 2 DIABETES." (2023).
4. Dilshodovich, Khalilov Hikmatulla. "SHIELD OF INTESTINAL MICROFLORA CHANGE EFFECT ON THE GLANDS." *American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences* (2993-2149) 1.5 (2023): 81-83.

5. XALILOV, HIKMATULLA DILSHOD O'GLI, SIROJIDDIN SHOKIRJONOVICH MANAJONOV, and DOSTON AXMAD O'GLI SHUKUROV. "ICHAK MIKROFLORASINI QALQONSIMON BEZNING FIZIOLOGIYASI VA PATOLOGIK FIZIOLOGIYASIGA TASIRI."
6. Шадманова, Н. К., and Х. Д. Халилов. "НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЙ ИНТЕРЕС ИЗУЧЕНИЯ ВЕГЕТАТИВНОЙ РЕГУЛЯЦИИ ДИЗАДАПТИВНЫХ РЕАКЦИЙ СЕРДЕЧНО-СОСУДИСТОЙ СИСТЕМЫ." *Евразийский журнал академических исследований* 3.8 (2023): 126-134.
7. Amerika kardiologiya kollejining rasmiy sayti. <https://www.acc.org/latest-in-kardiologiya/maqolalar/2020/03/17/08/59/hfsa-acc-aha-bayonoti-kovidida-raas-antagonistlarini-qayta-ishlatish-bilan-bog'liq-muammolarni-hal-qiladi>. -19